

حجاب برتر (حجاب دیروز یا امروز)

محقق: تبسم فاطمه رضوی^۱

چکیده

گوهر اسلام، سعادت و نجات آدمی است و باورهای دینی و احکام اخلاقی و فقهی در راستای این غایت نازل شده اند. در حقیقت، هدف کلیه آموزه هایی که از سوی خالق حکیم صادر می گردد چیزی جز پاسخ گویی به همه نیازهای روحی و جسمی، مادی و معنوی، فردی و اجتماعی انسان نیست. در نتیجه، احکام الهی مربوط به پوشش زن نیز با توجه به همین غایت و هدف صادر شده اند. مسئله حجاب از دیرباز مورد توجه و بحث و بررسی دانشمندان و روشن فکران، چه در شرق و غرب عالم و چه در داخل و چه خارج از کشور، بوده است. در این مقاله سعی شده است حجاب برتر را بررسی کنیم، یعنی نگاه کنیم حجاب دیروز به چه صورت بوده است و همچنین به حجاب رایج امروز اشاره شده و در صدد پاسخگویی به این سوال که آیا این حجاب رایج برتر است یا حجاب قبل از آن.

کلید واژه: حجاب، حجاب برتر، جلباب، خمار

مقدمه

حجاب یکی از مسائل مهمی است که فقط تنها یک دستورالعمل دینی و وظیفه شرعی برای زن مسلمان نیست، بلکه از ضرورت‌های اجتماعی جوامع انسانی است که با وجود آن منافع و تأثیرات شگرفی در جامعه پدیدار شده و عدم رعایت آن زیانها و آثار مخربی در فرهنگ عمومی اجتماع، اقتصاد و سیاست برجای گذاشته است. آفرینش لباس و پوشش به تناسب ویژگی‌های جسمی و روحی بشر و روی آوردن فطری انسان به آن یکی از نعمت‌ها و هدایای الهی محسوب می‌شود و دین اسلام به این امر توجه ویژه‌ای داشته است. انسان از همان آغاز پیدایش، کوشیده تا پوشش مناسبی برای خود تهیه کند. به گواهی تاریخ،

---

^۱ . طلبه جامعه المصطفی واحد آشتیان، کد تحصیلی: ۱۵۹۳۶۶۱

در اکثر قریب به اتفاق کشورهای جهان، حجاب در بین زنان معمول بوده، هرچند در طول تاریخ، فراز و نشیب‌های زیادی طی کرده و گاهی با اعمال سلیقه حاکمان و یا متنفذان مذهبی، شدت و ضعف یافته، ولی هیچ‌گاه به طور کامل از بین نرفته است. امروز در جامعه بدحجابی خیلی رایج شده است به علت ترویج بیدینی در جامعه و بی‌اعتنایی به احکام شرعی است.

بیان مسئله

یکی از مسائل بسیار مهم و مورد توجه معاصر حجاب است و در جامعه نقش مهمی ایفا می‌کند. حجاب و عفاف یکی از نشانه‌های سلامتی حیات انسان بشری است. و وجه تمایز میان جامعه اسلامی و غیر اسلامی است. اصل وجوب حجاب و پوشش زن از ضروریات فقه اسلام است و همه مذاهب اسلامی بر آن اتفاق دارند؛ هر چند لازم نیست حجاب با چادر باشد. زن، انسانی است زیبا و لطیف و با ارزش و طبعاً مورد رغبت و نظر افراد گوناگون قرار می‌گیرد. به همین جهت شرعاً از وی خواسته شده که پوشش خود را رعایت کند. موضوع حجاب اهمیت زیادی و مسایل مبتلابه و مهم جای بررسی دارد، از جمله اینکه حجاب چیست آیا حجاب واجب است و اگر واجب است تا چه مقداری واجب است و آیا حجاب رایج مصداق حجاب می‌شود یا نه همانطور حجاب در ادیان الهی جچوری بوده، حجاب در زمان معصومین علیهم السلام چطور بوده آیا به هر پوششی حجاب می‌گویند یا حجاب برتر از این پوشش‌های رایج هست و اگر حجاب برتری وجود دارد کدام است، آیا حجاب مخصوص دین اسلام است و یا در ملل و اقوام دیگر هم وجود داشته است. پس حجاب سبب پاکی و طهارت از انحرافات جنسی و عفت و پاکدامنی زن، استحکام پیوند خانوادگی، استواری و استحکام خانواده می‌شود. بخاطر همین در این مقاله حجاب دیروز و امروز و حجاب برتر را بررسی خواهیم کرد و به این سوالات پاسخ داده خواهد شد.

۱. حجاب در ادیان دیگر چگونه بوده است؟
۲. حجاب در عصر پیامبر چگونه بوده است؟
۳. حجاب در عصر معصومین چگونه بوده است؟
۴. حجاب در عصر حاضر چگونه است؟
۵. حجاب برتر چه نوع حجابی است؟

اهمیت و ضرورت تحقیق

حجاب یکی از ضروریات دین است به علاوه اسلام در ادیان دیگر هم بر این مسئله تاکید شده است. حجاب نشانگر عفت است و عفت یکی از ارزش وجود انسانی است. جامعه امروز ما بخاطر نداشتن حجاب درست و کامل بسوی فساد می رود بسیاری از خانواده از هم پاشیده است تنها در سایه حجاب اعم از زن و مرد و حریم آرام سیر انسان به سوی هدف متعالی خلقت خویش و نیل به تکامل و قرب الهی می تواند باشد. حجاب به این معنا نیست که اسلام زنان را در خانه هایشان حبس کرد تا در خانه بمانند و هرگز بیرون نروند، همانطور روشن فکر و دروغین تمدن مدرن امروزی معتقدند. بلکه اسلام به زنان اجازه داده است که در مواقع لزوم با حجاب بیرون بروند. لذا سعی شده است حجاب برتر و درست را در این تحقیق بیان کنم چون مردم از این مسئله آگاه نیستند. حجاب می کنند ولی حجابی که اسلام و قرآن بیان کرده از آن آگاه نیستند.

پیشینه تحقیق

باتوجه به اهمیت داشتن موضوع حجاب کتاب، مقاله و یا رساله ای که مستقل در مورد حجاب برتر، دیروز، امروز یا دیگر را دریافت نکرده ایم اما در ذیل موضوعات مشابه از این موضوع پرداخته شده است که برخی از آنها اشاره می کنیم:

۱. حمید احمدی جلفایی در کتاب حجاب برتر (بررسی جایگاه چادر در حجاب اسلامی) در این کتاب مسأله کیفیت حجاب اسلامی بررسی شده و جایگاه یک الگوی خاص از پوشش که همان چادر و یا پوشش سرتاسری زنان باشد بحث شده است.
۲. استاد مرتضی مطهری در کتاب: مسأله حجاب این بحث را مطرح کرده که حجاب مختص به اسلام نیست بلکه قبل از اسلام هم حجاب داشته اند. فلسفه پوشش در اسلام و علت آن، ایراد و اشکالات وارده بر حجاب، حدود پوشش اسلامی را بررسی کرده است.
۳. طاهره جباری در کتاب (حجاب و عفاف) نوشته‌ی به اهمیت حفظ حجاب و پوشش در اجتماع می پردازد. زن با رعایت حجاب اسلامی، علاوه بر اینکه روح خود را برای تزکیه، پالایش و قرب الهی آماده می کند، زمینه‌ی رشد معنوی مردان و گسترش امنیت اجتماعی را نیز فراهم می نماید. این کتاب در پنج فصل تنظیم شده است.
۴. علی غلامی در کتاب مسأله حجاب در جمهوری اسلامی ایران در فصل اول پس از تفصیل مفردات موضوع و واژگان کلیدی، به جایگاه حجاب در ادیان الهی، آیین‌های بشری و ملل مختلف در ایام

باستان و معاصر و سپس مبانی و ضرورت‌های حجاب اشاره شده است. علل بدحجابی در حوزه فردی، خانوادگی و اجتماعی که هر کدام از ساحت شناخت، گرایش و رفتار تشکیل شده است، فصل دوم این کتاب را به خود اختصاص داده است. در فصل سوم، در نقطه مقابل فصل دوم به راهکارهای حل مشکل بدحجابی پرداخته شده است و همانند فصل دوم در حوزه‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی در سه ساحت پیش‌گفته، راهکارهایی ارائه شده است. بحث چرایی و چگونگی ورود حکومت اسلامی به محدوده پوشش و حجاب که قبلاً به آن اشاره شد، موضوع فصل چهارم این کتاب است که در پنج محور به ضرورت ورود حکومت به این حوزه اشاره شده است. فصل پنجم و نهمی این نوشتار ناظر به شبهاتی است که به طور معمول شنیده و از آنها بحث می‌شود؛ الزامی بودن یا نبودن حجاب در صدر اسلام، خصوصی یا عمومی بودن حجاب و پوشش، تاثیر حجاب بر التهاب بیشتر جامعه، رابطه حجاب با آزادی و فعالیت زن و ... مصادیقی هستند که به آنها پرداخته و پاسخ آنها ارائه شده است.

۵. آفایقرائتی در تفسیر نور نیز، در سوره مبارکه نور از بعد نگاه و در سوره مبارکه احزاب به آفات بی‌حجابی اشاره شده است و همچنین آورده است که: در امر به معروف، اول از خودی‌ها شروع کنیم سپس دیگران. "قُلْ لِّأَزْوَاجِكُمْ وَ بَنَاتِكُمْ وَ نِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ" در احکام الهی، تفاوتی میان همسران و دختران پیامبر با دیگر زنان نیست. "لِّأَزْوَاجِكُمْ وَ بَنَاتِكُمْ وَ نِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ" پوشیدن لباسی که معرفت شخصیت زن برای تأمین عفت و آبرو باشد، لازم است. "يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَنَنَّ" بهانه به دست بیماردلان و مزاحمان عفت عمومی ندهید. (در آیات قبل هشدار به اذیت کنندگان بود، در این آیه تکلیف اذیت شونده‌گان را مطرح می‌کند). "يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَنَنَّ" رفت و آمد زنان در خارج از منزل، با حفظ عفت عمومی مانعی ندارد. "يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَنَنَّ" در امر به معروف و نهی از منکر، دلیل امر و نهی خود را بیان کنید. "فَلَا يُؤْذَنَنَّ" نوع لباس مردم در جامعه، می‌تواند معرفت شخصیت، مکتب و هدف آنها باشد. "يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَنَنَّ"

۶. نویسنده شفیعی مازندرانی در مقاله خود با عنوان (چیستی حجاب اسلامی؛ معناشناسی حجاب از منظر آیات حجاب) ضمن بررسی واژه حجاب، اثبات می‌کند که حجاب انواعی دارد و در هر مورد آن، چیستی خاصی از حجاب را می‌توان از دیدگاه اسلام مشاهده نمود و در این مقاله اثبات می‌شود که حجاب، یک اصل سابقه‌دار در میان افراد بشر است. همچنین، حجاب در راستای تقویت، عفت و کمال انسان‌ها مورد توجه اسلام بوده است و از بروز بسیاری از ناهنجاری‌ها و فساد اخلاقی پیشگیری می‌کند.

۷. نویسنده حسین منش در مقاله (حجاب از دیدگاه اسلام و دیگر ادیان الهی)، ابتدا به فرهنگ لباس و آنگاه به فلسفه پوشش در اسلام، فطری بودن پوشش، فوائد حجاب برای صیانت خانواده، بهداشت روانی و حفظ شخصیت زن می‌پردازد و در ادامه، حجاب از منظر قرآن و روایات و فتاوی بررسی می‌کند و در آخر نیز به اهمیت حجاب در میان ادیان دیگر می‌پردازد.
۸. نویسنده محسن حدادی در مقاله (حجاب دیروز، امروز، فردا) وضعیت حجاب قبل از پیروزی انقلاب اسلامی و بعد از آن را بررسی کرده که در آن زمان قبل از انقلاب در زمان شاه حجاب را به عنوان یکی از اصلی‌ترین نمادهای دینداری و مسلمانی به حساب می‌آوردند. حتی در برهه‌هایی همچون کشف حجاب، ممانعت از دختران با حجاب برای ورود به مدارس و ادامه تحصیل نیز بسیاری از خانواده‌ها، عطای تحصیل و پیشرفت را به لقای حفظ اعتقادات خود بخشیدند تا ثابت کنند، حکومت‌ها تنها و تنها بر نوع زندگی، سیاست حاکم و برخی مسائل اجتماعی و اقتصادی آنها حکم‌رانی می‌کنند و با پیروزی انقلاب اسلامی که همواره در طول سال‌های مبارزه، دغدغه‌های دین‌مداری و دین‌محوری در حکومت را شعارها و اصول راهبردی خود می‌دانست، توقع از نظام برای تحقق کامل این اصول بیش از گذشته شد. در این میان پس از گذشت بیش از دو دهه از پیروزی انقلاب، نگاه‌های متفاوتی وجود دارد و وضعیت کنونی از نظر حجاب زنان با نگاه‌های متفاوتی تعریف و تحلیل می‌شود.
۹. نویسنده مریم حاجی عبدالباقی در مقاله (روش قرآن در طرح مسأله حجاب) آیه‌های قرآنی درباره موضوع حجاب را بررسی و نتیجه آن را به شکل اصول و روش‌ها استخراج کرده است.
۱۰. نویسندگان اکبر رهنما، زهرا علی اکبر زاده آرانی، مجید خاری آرانی در مقاله (بررسی مفهوم حجاب در متون اسلامی، جایگاه آثار و جلوه‌های تربیتی آن) حجاب آثار تربیتی در دو زمینه فردی و اجتماعی دارد که مهم‌ترین آثار حجاب در بُعد فردی، شخصیت، سلامت جسمانی، استحکام خانواده، آرامش و امنیت و در بُعد اجتماعی، مسئولیت اجتماعی، آزادی زن، سلامت اخلاقی جامعه و حفظ نیروی کار اقتصادی و حفظ استقلال فرهنگی مورد بررسی شده است.
۱۱. نویسنده کوثر جابری در مقاله (حدود حجاب از منظر قرآن و حدیث) حدود پوشش و چگونگی آن در برابر نامحرم و اجنبی را باید با نگرشی در آیات و روایات بررسی کرده و اثبات نموده است.

مفاهیم

حجاب در لغت و اصطلاح

حجاب در لغت به معنای پوشش ستر پوشیدن و پرده استعمال شده است. به گفته اهل لغت این واژه به صورت متعدی و به معنای در پرده قرار دادن به کار می رود. ابن درید می گوید: «حجبت الشيء.. اذا سترته، و الحجاب: السُّتر...، احتجبت الشمس في السحاب اذا تستترت فيه. حجاب، پوششی است که روی شیء را فرا می گیرد و حجاب یعنی پرده...، زمانی که خورشید در ابر فرو می رود عرب می گوید: احتجبت الشمس في السحاب». فیومی این واژه را چنین توضیح می دهد:

حجب فعلی متعددی است و به معنای مانع شدن به کار می رود. به پرده، حجاب می گویند، زیرا مانع از دیدن است، و به دربان، حاجب گفته می شود، زیرا وی مانع از ورود افراد است. این واژه در اصل بر موانع جسمانی اطلاق می گردد، ولی برخی مواقع به موانع معنوی نیز حجاب گفته می شود. در لغت معنی که بیان شده می توان نتیجه گرفت که در زبان عرب، حجاب به پوششی گفته می شود که مانع از دیدن شیئی پوشانده شده می شود. شهید مطهری نتیجه تحقیقات لغوی خود را درباره این واژه، چنین بیان می کند: کلمه حجاب هم به معنی پوشیدن است و هم به معنی پرده و حاجب، بیشتر استعمال حجاب به معنی پرده است. از این جهت که مفهوم پوشش می دهد که پرده وسیله پوشش است و شاید بتوان گفت که به حسب اصل لغت هر پوشش حجاب نیست؛ آن پوشش حجاب نامیده می شود که از طریق پشت پرده واقع شدن صورت گیرد.

در قرآن کریم در داستان سلیمان غروب خورشید را این طور توصیف می کند: «حتی توارت بالحجاب» یعنی تا آن وقتی که خورشید در پشت پرده مخفی شد. تعبیر حجاب با همین معنا در آیه ۵۱ سوره شوری و نیز در آیه ۵۳ سوره احزاب به کار برده شده است... در دستوری که امیر المومنین (علیه السلام) به مالک اشتر نوشته است می فرماید: «فلا تطولن احتجابک عن رعیتک» یعنی در میان مردم باش کمتر خود را در اندرون خانه از مردم پنهان کن. حاجب و دربان تو را از مردم جدا نکند بلکه خودت را در معرض ملاقات و تماس مردم قرار ده.

حجاب از ریشه (ح ج ب) بر وزن کتاب، به معنی پرده و پوشش است و به صورت مصدر، به معنی «مانع شدن و پنهان کردن» است. (جعفر، شریعتمداری، شرح و تفسیر لغات قرآن (براساس تفسیر نمونه، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۷۲، ص ۴۴۹).

مفسرین و صاحب لغویونمعنای مختلف ذکر کرده است برای این واژه مثل، جلاباب در تعیین حدود حجاب نقش مهمی دارد این واژه تنها در آیه ۳۱ سوره نور با تلفظ «جلابیهن» استعمال شده است.

خلیل ابن احمد فراهیدی بیان اینگونه بیان می کند، جلاباب، جامه ای است از چارقد بزرگتر و از عبا کوچکتر زن به با آن سر و سینه خود را می پوشاند.

ملحفه (چادر) و یا پارچه بزرگی که از روسری بلندتر است و سر و گردن و سینه‌ها را می پوشاند مقنعه و خمار (هر دو واژه به کسر اول) به معنی روسری.

گرچه این معانی با هم متفاوتند ولی قدر مشترک همه‌ی آنها این است که بدن را به وسیله‌ی آن بپوشاند. بر طبق مطالب ذکر شده، به نظر می‌رسد، منظور از «جلباب» پوششی است که تمام بدن را می پوشاند و کارایی چادر امروزی را دارد.

خمر حجت خمار به معنی روسری، سرپوش و مقنعه زن است که پیشانی و سر خود را بدان پوشد گاهی که برای کاری از خانه برون آید. و از گفته حسن نويسد: جلابیب، ملحفه هاست که زن آن را بر چهره خود می آورد.

حجاب در ادیان الهی

در اصطلاح اهل دین، به معنای پوشش تمام زن به وسیله چادر و نقاب بسیار شایع است و این اصطلاح از معنای لغوی ریشه می گیرد و از آن جهت که پرده سبب پوشیدن هر چیز است که پشت آن قرار گیرد زیبایی‌های زن هم به وسیله حجاب و چادر مستور می گردد

از بعضی متون دینی و تاریخی استعمال می شود که «اصل پوشش»، میان قومها و ملت های مختلف، بیان شده بود و سابقه طولانی داشته، البته نحوه استفاده کردن از حجاب، حدود، نوع لباس و رنگ آن به طبق سنت و آداب جوامع، متفاوت بوده است. (مجله پیام زن، ش ۱۹، ص ۷۱ - ۶۹ و ش ۲۰، ص ۸۳ - ۸۰).

(اگر به لباس ملی کشورهای جهان نگاه کنیم، برای ماه واضح می شود که زنان دارای حجاب بوده اند و این مسئله مختص به مذاهب یا ملت خاصی نداشته است.

اما حجاب در طول تاریخ، فراز و نشیب های بسیاری را طی کرده و بر اساس بافت فرهنگی، آداب، سنت ها و یا با اعمال سلیقه حاکمان، اضافه یا کم شده، ولی هیچ گاه به طور کامل از بین نرفته است. این امر،

بیان گر فطری بودن پوشش در انسان است و ثابت می کند که لباس و پوشش، به تدریج و بر اثر تمدن ها ایجاد نشده است، بلکه نخستین انسان ها نیز به طور فطری بدان گرایش داشته اند.

در داستان حضرت آدم و حوا آمده است: «زمانی که آن دو از شجره ممنوعه خوردند، پوشش خود را از دست دادند و عورت آن ها آشکار شد و به سرعت، خود را با برگ درختان بهشتی پوشاندند. (اعراف (۷) آیه ۲۲)

از این داستان، به خوبی روشن می شود که گرایش فطری بشر به پاکی و عفت و حجاب، موجب شده پوشش در میان همه اقوام وجود داشته باشد.

حجاب و پوشش در بین عرب مرسوم نبود و اسلام حجاب و پوشش را به وجود آورد. در بین یهود و ملتی که از یهود پیروی می کردند حجاب را به شدید ترین شکل می دانست. حجاب در ادبیات عبری به معنای حریم خصوص، عفت و پاکدامن، نجابت و بازداری استفاده شده. در کتاب مقدس معنای اینطوری بیان شده حالت درونی، عمیق شدن است؛ فرایندی که طی آن فرد پوششی بر خود می کشد تا دیگران به جای توجه به ظاهر او، به باطن و ارزش وجودی او بپردازند (سفران، ۲۰۰۹، ص ۲۵). کسی که می خواهد عقیفانه رفتار کند، باید از پوشیدن لباس ها، یا انجام رفتارهایی که توجه دیگران را به ظاهر او جلب می کند، پرهیز نماید. یکی از بزرگ ترین هدایای الهی به حضرت آدم و حوا (ع)، نیز همین توجه کامل به خویشتن خویش بود که با ارتکاب خطا، آن را از دست داده، متوجه ظاهر خود شدند. به این ترتیب، به ناچار از بهشت به زمین هبوط کردند. خدا می خواهد انسان به تمامه، از وجود خود بهره برد. درحالیکه کسی که به ظاهر توجه کند، از باطن باز می ماند (ر.ک: همان، ص ۳۲).

در تلمود بمعنی پوشاندن صورت (تلمود، مگیلا، ۱۰ب) و ماندن زن در خیمه در برابر غریبه ها (همان، باوا مزیا، ۱۸۷) به کار برده است؛ یعنی تلمود هر دو معنی را بیان می کند؛ معنای باطنی و معنای ظاهری (همان، سوکا، ۴۹ب).

ویل دوران در مورد حجابشون می گویند: اگر زنی از شریعت یهود مخالفتی می کرد، مثلاً بدون روسری میان مردم می آمد یا با نامحرم صحبت می کرد، یا در ملاءعام نخ می ریست یا و یا صدایش آنقدر بلند بود که چون در خانه اش حرف می زد همسایگانش می شنیدند و... مرد حق داشت بدون پرداخت مهریه او را طلاق دهد».

در این گفتار بطور صریح از سربرهنه میان نامحرمان بودن، در ملأ عام نخ ریسیدن، با مردان نامحرم سخن گفتن و... بعنوان مخالفت یا سرپیچی از شریعت آنها (یهود) نام برده شده است. گفت و گوی علنی میان ذکور و اناث، حتی بین زن و شوهر از طرف فقهای دین ممنوع گردیده بود... دختران را به مدرسه نمی فرستادند و در مورد آنها کسب اندکی علم را به ویژه چیز خطرناکی می شمردند. با این همه، تدریس خصوصی برای اناث مجاز بود. (ویل دورانت، تاریخ تمدن، ج ۱۲، ص ۶۲)

نپوشاندن موی سر خلافی بود که مرتکب آن را مستوجب طلاق می ساخت. (تورات، سفر تثیبه، باب ۲۲، فقره ۵) (زندگی جنسی آنان، علیرغم تعدد زوجات، به طرز شایان توجه، منزّه از خطایا بود. زنان آنان، دوشیزگانی محجوب، همسرانی کوشا، مادرانی پُرزا و امین بودند و از آن جا که زود وصلت می کردند، فحشا به حداقل تخفیف پیدا می کرد.) (تورات، کتاب اشعیاء نبی، باب سوم، فقره ۱۶ ۲۶)

در کتاب مقدس آمده که در زمان حضرت سلیمان علیه السلام، زنان علاوه بر پوشش بدن، برقع (روبند) به صورت می انداختند. این سنت در زمان ابراهیم علیه السلام نیز رایج بود، نامزد اسحاق (رفقه) ابتدا که اسحاق را دید برقع بر صورت انداخت. در تورات، چنین می خوانیم: و رفقه، چشمان خود را بلند کرد و اسحاق را دید و از شتر خود فرود آمد. استقبال ما می آید؟ « و خادم گفت: «آقای من است». پس برقع خود را گرفته، خود را پوشانید.

آرایش دختران یهود برای بیگانگان سبب نزول عذاب الهی می شود. « و خداوند می گوید از این جهت که دختران صهیون متکبرند و با گردن افراشته و غمزات چشم، راه می روند و به ناز می خرام اند و به پاهای خویش، خلخال ها را به صدا می آورند * بنابراین، خداوند فرق سر دختران صهیون را کُل خواهد ساخت و خداوند، عورت ایشان را برهنه خواهد نمود * و در آن روز، خداوند زینت خلخال ها و پیشانی بندها و هلال ها را دور خواهد کرد * و گوشوارها و دستبندها و روبندها * و دستارها و زنجیرها و کمربندها و عطردان ها و تعویذها را * و انگشترها و حلقه های بینی را * و رداها و شال ها و کیسه ها را * و آینه ها و کتان های نازک و عمامه ها و برقع ها را * و واقع می شود که: به عوض عطریات، عفونت خواهد شد و به عوض کمربند، ریسمان و به عوض موهای بافته، گلی و به عوض سینه بند، زنار پلاس و به عوض زیبایی، سوختگی خواهد بود * مردانت به شمشیر و شجاعانت در جنگ خواهند افتاد * و دروازه های وی، ناله و ماتم خواهند کرد و او خراب شده، بر زمین خواهد نشست. پوشاندن سر از نامحرمان برای زنان یهودی واجب بوده است.

اگر ما در نگاه کنیم به خوبی به دست می آید که رعایت حجاب در میان مسیحیان، امری رایج و شایع بوده است، در بین مسیحیان هم حجاب وجود داشته جرجی زیدان، دانشمند مسیحی می گوید: «اگر مقصود از حجاب، پوشانیدن تن و بدن است، این وضع قبل از اسلام و حتی پیش از ظهور مسیح، معمول بوده است و دیانت مسیح هم تغییر در آن نداده است. (جرجی زیدان، تاریخ تمدن اسلامی، ترجمه علی جواهرالکلام، ص ۹۴۲)

در کتاب پوشاک ایرانیان باستان ذکر شده است: مادام دیولافوآ، ایشان تقریباً هشتاد سال قبل به ایران آمده و با ارامنه تماس گرفته، می نویسد: «زنان ارمنی لباس های ابریشمی بر تن دارند که به شکل پیراهن بلندی است و دارای کمربندی نقره ای می باشد که با هنرمندی زرگری شده و تقریباً بر روی ران آن ها افتاده است. این لباس نسبتاً آراسته است و ترکیب خوبی دارد، اما یک چیز از آراستگی و قشنگی آن می کاهد و آن این که قسمت زیرین صورت را با پارچه سفید ضخیمی می پوشانند و به واسطه فشار دائم آن، صورت بد ترکیب می شود. این روبند را زنان ارمنی در موقع بیرون رفتن از خانه به قسمت زیرین می بندند و چون شوهر اختیار کردند در خانه نیز باید آن را دائماً به صورت داشته باشند. روپوشی هم از ململ یا چلوار سفید بر روی لباس دارند که در موقع رفتن به کوچه و کلیسا می پوشند. (ر.ک: سفرنامه دیولافوآ، ص ۲۲۱).

در شمه ای از عقاید کلمنت ۱۶ و ترتولیان ۱۷، دو مرجع و اسقف بزرگ مسیحیت هست در اون آمده است: «زن باید کاملاً در حجاب و پوشیده باشد، آلا این که در خانه خود باشد، زیرا فقط لباسی که او را می پوشاند، می تواند از خیره شدن چشم ها به سوی او مانع گردد. زن نباید صورت خود را عریان ارائه دهد تا دیگران را با نگاه کردن به صورتش وادار به گناه کند. برای زن مؤمن عیسوی در نظر خداوند، پسندیده نیست که به زیور آراسته گردد و حتی زیبایی طبیعی آن باید با اختفا[باشد] و از بین برده شود، زیرا برای بینندگان، خطرناک است. (علی محمدی آشتیانی، حجاب در ادیان الهی؛ به نقل از: حکیمه الهی، زن و آزادی)

یکی از نویسندگان می نویسد: «تصویرهایی که از پوشاک مسیحیان و مردم اروپا انتشار یافته است، به به واضح نشان می دهد که حجاب در بین زنان کاملاً رعایت شده است. در کتاب پوشاک اقوام مختلف، برخی از تصاویر مربوط به زنان مسیحی آورده شده که همگی دارای لباسی بلند و پوششی سبز می باشند. همان، ص ۱۳۷؛ براونو اشنايدر، پوشاک اقوام مختلف، ص ۱۱۶. ویل دورانت در مورد حجاب زنان مسیحی می نویسد: «خوانین مسیحیان، پیراهن کتانی طویلی به سر می کردند و بر روی آن جامه درازی که حاشیه ای

از خز داشت و تا روی پا می آمد و روی آن نیم تنه ای می پوشیدند که در خلوت از بدن آویزان بود و جلو اغیار با بند محکم به بدن می چسبید، زیرا کلیه خوانین طبقات عالیّه اشتیاق عجیبی داشتند که اندامشان باریک باشد. (ویل دورانت، تاریخ تمدن، ج ۱۳، ص ۵۰۰ - ۴۹۸، با تصرّف).

در مسیحیت، حجاب زنان امری واجب به شمار می-آمده است. «جرجی زیدان»، دانشمند مسیحی در این باره می گوید: «اگر مقصود از حجاب، پوشانیدن تن و بدن است، این وضع، قبل از اسلام و حتی پیش از ظهور دین مسیح، معمول بوده است و آثار آن هنوز در خود اروپا باقی مانده است.» مسیحیت نه تنها احکام دین یهود در مورد حجاب زنان را تغییر نداده چراکه عیسی گفت: فکر نکنید که من آمده‌ام تا تورات و نوشته‌های پیامبران را منسوخ کنم، بلکه آمده‌ام تا آن‌ها را به تحقیق برسانم (عهد جدید، انجیل متی، باب ۷۰). بنابراین مسیحیت، برای از بین بردن زمینه هرگونه تحریک و تهییج، زنان را به صورت شدیدتری به رعایت کامل پوشش و دوری از هرگونه آرایش و تزیین فرا خواند. و قوانین شدید آن را استمرار بخشیده است، بلکه در برخی موارد، قدم را فراتر نهاده و با تاکید بیشتری وجوب حجاب را مطرح ساخته است، زیرا در شریعت یهود، تشکیل خانواده و ازدواج، امری مقدس محسوب می‌شود.

در شریعت زرتشت حجاب را یکی ابتدای ترین بارورهای دین می شمارد و تاکید می کند در کتاب «وندید داد» آمده کلام ایزدی است که کردار زشت را نابود می کند، از تو ای مرد خواهش می کنم پیدایش و فزونی را پاک و پاکیزه ساز، از تو ای زن خواهش می کنم تن و نیرو را پاک و پاکیزه ساز. شریعت زرتشت انسان را موجودی هوشمند و خردمند می داند که برای رسیدن به ارزشهای انسانی و دوری از خصلت های حیوانی تلاش می کند، حفظ حجاب همراه با عفت باطنی از جمله این ارزشهای انسانی است که شریعت زرتشت بر آن تاکید دارد. دین زرتشت، بر سه اصل اساسی، «اندیشه نیک»، «گفتار نیک» و «کردار نیک» استوار گشته است. موبدان در تفسیر اندیشه و کردار نیک می گویند: «یک زرتشتی مؤمن، باید از نگاه ناپاک به زنان دیگر دوری جوید». در اندرز «آذرباد مارا سپند» موبد موبدان آمده است: «مرد بد چشم را به معاونت خود قبول مکن.

در زمان بعثت زرتشت و قبل و بعد از آن، زنان آنها از حجابتی کامل برخوردار بوده‌اند. برابر متون تاریخی، در همه آن زمان‌ها پوشاندن موی سر و داشتن لباس بلند و شلوار و چادر رایج بوده است و زنان هر چند با آزادی در محیط بیرون خانه رفت و آمد می‌کردند و همپای مردان به کار می‌پرداختند، اما این امور با حجاب کامل و پرهیز شدید از اختلاط‌های فسادانگیز همراه بوده است. زن همیشه در همه ادیان الهی و در کتب دینی به بهترین شکل توصیف و تمجید شده است. ادیان متناسب با فطرت او و حسب شرایط خاص

زمانی، حفظ حجاب و پوشش را برای زنان در نظر گرفته‌اند. در ادیان زرتشت، یهودیت، مسیحیت و اسلام حجاب زن امری لازم و واجب شمرده شده است.

در دوره زرتشت زنان از لباس‌های بلند و روسری استفاده می‌کردند، حتی زنان اشراف علاوه بر اینان در خارج، از روبند برای پوشاندن صورت استفاده می‌کردند. زرتشت با پند و اندرزهای خود حجاب را تحکیم می‌بخشید و حتی بعد از او در زمان داریوش حجاب با الزام بیشتری در بین زنان معمول بود.

حجاب قبل از اسلام

شواهد متعدداست در قرآن کریم که در جامعه عرب قبل از اسلام، زنان برای حضور در اجتماع، پوشش مناسب و مطلوبی نداشتند. به همین دلیل همسران پیامبر - صلوات الله و سلامه علیه و آله - از متابعت آن الگو منع می‌شوند:

يا نِسَاءَ لَنَبِيٍّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا* وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ؛ ای همسران پیامبر شما مانند هیچ یک از زنان [دیگر] نیستید اگر سر پروا دارید پس به ناز سخن مگویید تا آن که در دلش بیماری است طمع ورزد و گفتاری شایسته گوید. و در خانه هایتان قرار گیرید و مانند روزگار جاهلیت قدیم زینت‌های خود را آشکار مکنید.

دستورهای اصلاحی اسلام نسبت به پوشش زنان نیز حاکی از برخی نقص‌ها و کاستی‌ها در پوشش زنان آن دوره و فاصله آن با پوشش مورد سفارش اسلام است.

يا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا؛ ۱۷ ای پیامبر به زنان و دخترانت و به زنان مؤمنان بگو پوشش‌های خود را بر خود فروتر گیرند این برای آن که شناخته شوند و مورد آزار قرار نگیرند [به احتیاط] نزدیک‌تر است و خدا آمرزنده مهربان است. ۱۸ همین نکته، از آیات سوره نور نیز که درباره آن‌ها بحث خواهد شد، فهمیده می‌شود. شأن نزول آیه ۳۰ سوره نور اشاره‌ای به کیفیت پوشش قبل از دستور حجاب دارد. در این شأن نزول آمده است «كان النساء يتقنعن خلف آذانهن؛ زنان دنباله مقنعه خود را به پشت گوش‌های خود می‌انداختند» بنا بر این، گلو و بنا گوش آن‌ها هویدا بود. تاریخ پژوهان نیز این نکته را که زنان جزیره‌العرب از حجاب مناسبی برخوردار نبودند، تأیید می‌کنند.

حجاب در دین اسلام

اسلام که آخرین دین الهی و کامل ترین دین است، و ما مسلمان اعتقاد داریم که لباس یه «هدیه الهی» است و حجاب کردن را خیلی ارزش قائل شده است. و دین محمدی (ص) از انحرافات و یا افراط و تفریط هایی که درباره پوشش زنان وجود داشته پرهیز کرده اند و در تشریح قانون، حد و مرز متناسب با غرایز انسانی را در نظر گرفته است. در حجاب اسلامی، سهل انگاری های مضر و سخت گیری های بی مورد، وجود ندارد. حجاب اسلامی آن گونه که غرب تبلیغ می کند، به معنای حبس زن در خانه یا پرده نشینی و دوری از شرکت در مسائل اجتماعی نیست، بلکه بدین معناست که زن در معاشرت خود با مردان بیگانه، موی سر و اندام خود را بپوشاند و به جلوه گری و خودنمایی نپردازد. با توجه به غریزه قدرت مند جنسی، احکام و دستورهای اسلام، تدابیری است که خداوند برای تعدیل و رام کردن و هم چنین ارضای صحیح این غریزه، تشریح فرموده است. در قرآن، آیاتی هم، درباره وجوب حجاب و حد و کیفیت آن نازل شده است. در سوره نور، طی آیه مفصلی آمده است: و به مردان مؤمن بگو که چشم های خود را فرو پوشند و نیز دامان خویش را، که برای ایشان پاکیزه تر است. همانا خداوند به آن چه انجام می دهند، آگاه است. و به بانوان با ایمان بگو چشم های خود را فرو پوشند و عورت های خود را از نگاه دیگران پوشیده نگاه دارند و زینت های خود را جز آن مقداری که ظاهر است، ننمایند و زینت های خود را آشکار نسازند، مگر برای شوهرانشان، پدرانشان، پدر شوهرانشان.... و پاهای خود را بر زمین نکوبند تا زینت های پنهانشان آشکار شود. و همگی به سوی خداوند باز گردید. ای مؤمنان! باشد که رستگار شوید. (نور (۲۴) آیه ۳۱)

دستور غضّ بصر و حفظ عورات

پس در جمله (قل للمؤمنین یغضوا من ابصارهم) از آنجایی که کلمه (یغضوا) مترتب بر (قل - بگو) می باشد نظیر ترتبی که جواب شرط بر شرط دارد قهرا دلالت می کند بر اینکه قول در اینجا به معنای امر است، و معنای جمله این است که به مؤمنین امر کن که چشم خود را بپوشند، و تقدیر آن این است که: ایشان را امر به غض و چشم پوشی کن که اگر امر بکنی چشم خود را می پوشند، و این آیه به جای اینکه نهی از چشم چرانی کند، امر به پوشیدن چشم کرده و فرقی ندارد، آن امر این نهی را هم افاده می کند و چون مطلق است نگاه به زن اجنبی را بر مردان، و نگاه به مرد اجنبی را بر زنان تحریم فرموده. اما اینکه فرمود: (و لا یبدین زینتهنّالا ما ظهر منها) کلمه (ابداء) به معنای اظهار است و مراد از (زینت زنان)، مواضع زینت است، زیرا اظهار خود زینت از قبیل گوشواره و دست بند حرام نیست، پس مراد از اظهار زینت، اظهار محل آنها است.

خدای تعالی از این حکم آنچه را که ظاهر است استثناء کرده. و در روایت آمده که مقصود از آنچه ظاهر است صورت و دو کف دست و قدمها می باشد. (و لیضربن بخرهنعلی جیوبهن) - کلمه (خمر) به دو ضمه جمع (خمار) است، و خمار آنجا مهای است که ز سر خود را با آن می پیچد، و زاید آنرا به سینه اش آویزان می کند. و کلمه (جیوب) جمع جیب - بهفت حمیمو سکونیا است که معنایش معروف است، و مراد از جیوب، سینه ها است، و معنایش این است که به زنان دستور بده تا اطراف مقنعه ها را به سینه های خود انداخته، آن را بپوشانند.

(و لا یبدین زینتهن... او بنی اخواتهن) - کلمه (بعولت) به معنای شوهران است. و طوایف هفتگانه ای که قرآن از آنها نام برده محرم های نسبی و سببی هستند. و اجداد شوهران حکمشان حکم پدران ایشان، و نوه های شوهران حکمشان حکم فرزندان ایشان است. و اینکه فرمود: (نسائهن) و زنان را اضافه کرد به ضمیر زنان، برای اشاره به این معنا بوده که مراد از (نساء) زنان مؤمنین است که جایز نیست خود را در برابر زنان غیر مؤمن برهنه کنند، از روایات وارده از ائمه اهل بیت (علیهم السلام) هم همین معنا استفاده می شود.

اطلاق جمله (او ما ملکت ایمانهن) هم شامل غلامان می شود و هم کنیزان، و از روایات نیز این اطلاق استفاده می شود، همچنان که به زودی خواهد آمد، و این جمله یکی از مواردی است که کلمه ما در صاحبان عقل استعمال شده، و در معنای من - کسی که به کار رفتهاست.

(او التابعین غیر اولی الاربه من الرجال) - کلمه (اربه) به معنای حاجت است، و منظور از این حاجت شهوتی است که مردان را محتاج به ازدواج می کند، و کلمه (من الرجال) بیان تابعین است. و مراد از این رجال تابعین افراد سفیه و ابلهی هستند که تحت قیمومت دیگران هستند و شهوت مردانگی ندارند.

(او الطفل الذین لم یظهوروا علی عورات النساء) - الفولامدر (الطفل) برای استفراق است و کلیت را می رساند، یعنی جماعت اطفالی که بر عورت های زنان غلبه نیافته اند یعنی آنچه از امور زنان که مردان از تصریح به آن شرم دارند، اطفال زشتی آن را درک نمی کنند، و این به طوری که دیگران هم گفته اند کنایه از حد بلوغ است. (و لا یضربن بارجلهن لیعلم ما یخفین من زینتهن) - پاهای خود را محکم به زمین نزنند تا صدای زیور آلتشان از قبیل خلخال و گوش واره و دستبند به صدا در نیاید. (تفسیر المیزان)

و همین طور در سوره احزاب هم آمده است: «ای پیامبر! به همسران و دختران خویش و بانوان با ایمان بگو که روپوش خود را برگیرند تا به عفاف و حریت شناخته شوند و مورد آزار و تعرض هوس رانان قرار نگیرند و خداوند، آمرزنده و مهربان است.» (احزاب (۳۳) آیه ۵۹).

این آیه که فرمان حجاب می‌دهد، با تهدید مطرح نشده بلکه فلسفه‌ی حجاب را چنین تبیین می‌کند: زنان و دختران، اگر بخواهند از متلک‌ها، تهمت‌ها، تهاجم‌ها و تهدیدهای افراد آلوده و هرزه در امان باشند باید خود را بپوشانند. و آفات بد حجابی را هم ذکر کرده:

۱. رونق گرفتن چشم چرانی و هوسبازی.
۲. توسعه‌ی فساد و فحشا.
۳. سوء قصد و تجاوز به عنف.
۴. بارداری‌های نامشروع و سقط جنین.
۵. پیدایش امراض روانی و مقاربتی.
۶. خودکشی و فرار از خانه در اثر آبروریزی.
۷. بی‌مهری مردان چشم چران نسبت به همسران خود.
۸. بالا رفتن آمار طلاق و تضعیف روابط خانوادگی.
۹. رقابت در تجملات.
۱۰. ایجاد دلهره برای خانواده‌های پاکدامند (تفسیر المیزان)

و نیز می‌فرماید: «ای زنان پیامبر! اگر تقوا داشته باشید، همانند دیگران نیستید. بنابراین، هرگز نرم و نازک با مردان، سخن مگویید تا آن که دلش بیمار است، به طمع افتد. بلکه متین و نیکو سخن بگویید و خانه را منزلگاه خویش قرار دهید و هرگز مانند دوره جاهلیت نخستین، [برای نامحرمان] آرایش و خود آرایبی نکنید و نماز را برپا دارید، زکات را بپردازید و از خدا و رسولش اطاعت نمایید. (همان) پس اشاره شد، حجاب، از ضروریات اسلام است و تمام فرقه‌های اسلامی، آن را قبول دارند و حجاب کردن را واجب می‌دانند. از بررسی و مقایسه حد و کیفیت حجاب در ادیان چهارگانه استنباط می‌گردد که حجاب در ادیان دیگر، نسبت به اسلام از شدت بیش تری برخوردار بوده است. بنابراین، نه تنها اسلام واضح قانون حجاب نبوده، بلکه در جهت جلوگیری از افراط و تفریط‌هایی که در طول تاریخ به وجود آمده، به قانون مند کردن و تنظیم آن همت گماشته است و آن را به صورتی متعادل، صحیح و متناسب با فطرت انسانی زن و غیرت مندی مرد، بیان نموده است. حجاب، زن را محدود نمی‌کند زن، بلکه موجب حفظ عفت او می‌شود.

حجاب در عصر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم

حجاب زنان در زمان پیامبر(ص) این‌گونه بود که تمام بدن آنان در پوشش بود. هم‌چنین روسری به سر می‌انداختند، منتها مقداری از سینه و گردن آنان و جاهایی که محل زینت و موجب تحریک شهوت مردان

است، باز بود. از امام باقر(ع) روایت شده است: "روزی در هوای گرم مدینه، زن جوان زیبایی در حالی که طبق معمول روسری خود را به پشت گردن انداخته و دور گردن و بناگوشش پیدا بود، از کوچه عبور می‌کرد، مردی از اصحاب رسول خدا(ص) از طرف مقابل می‌آمد، آن منظره‌ی زیبا، سخت نظر او را جلب کرد و چنان غرق تماشای آن زن زیبا شد که از خودش و اطرافش غافل گشت و جلوی خودش را نگاه نمی‌کرد، آن زن وارد کوچه‌ای شد و جوان با چشم خود او را دنبال می‌کرد، همان‌طور که می‌رفت ناگهان استخوان یا شیشه‌ای که از دیوار بیرون آمده بود به صورتش اصابت کرد و صورتش را مجروح ساخت، وقتی به خود آمد که خون از سر و صورتش جاری شده بود. با همین حال به حضور پیامبر رفت و ماجرا را به عرض رساند. این‌جا بود که آیه‌ی حجاب نازل شد. و به زنان با ایمان بگو چشم‌های خود را (از نگاه هوس آلود) فرو گیرند و دامان خویش را حفظ کنند و زینت خود را -جز آنمقدار که نمایاناست- آشکارنمایند و (اطراف) روسری‌های خود را بر سینه خود افکنند (تا گردن و سینه با آن پوشانده شود) و زینت خود را آشکار نسازند. (کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، محقق، مصحح، غفاری، علی اکبر، آخوندی، محمد، ج ۵، ص ۵۲۱، تهران، دار الکتب الإسلامیه، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ق.). این آیه توسعه محدود حجاب و پوشش را بیان می‌کند زیرا قسمت‌های دیگر بدن با لباس‌های رسمی آن زمان پوشیده می‌شد و فقط قسمت‌های سینه و گردن بود که باز بود. آنچه در این آیه محل دقت و مورد نظر است، جمله‌ی "و لیضربن بخرهن علی جیوبهن" است.

حجاب در عصر معصومین علیهم‌السلام

بر اساس روایات و گزارش‌های تاریخی، پوشیدن سر و بدن در بین زنان در عصر معصومین علیهم‌السلام مرسوم بوده است، اما از آنجا که زندگی جامعه شبه جزیره عربی بر اساس نظام قبیله‌ی بوده نمی‌توان نوع و فرهنگ پوشش مثل آن برای همه زنان تعریف کرد. گزارش‌های زیر، پوشیدگی و به ویژه پوشش سر زنان را نشان می‌دهد: در منابع تاریخی ذکر شده است در سال دوم هجری - که هنوز حکم حجاب نازل نشده بود - زن مسلمانی از انصار، برای خرید طلا نزد زرگری در بازار بنی قینقاع نشسته بود و چون صورت خود را به طور کامل پوشانده بود یهودیان در صدد دیدن چهره او برآمدند و یکی از یهودیان با خاری، دامن وی را به بالای لباسش گره زد و چون او برخاست بخش‌هایی از بدنش نمایان شد. یهودیان مسخره کرده و خندیدند و زن فریاد کشید. مرد مسلمانی که متوجه ماجرا شد آن یهودی را کشت و یهودیان هم جمع شده او را به قتل رساندند و درگیری شد. در واقع یکی از دلایل غزوه بنی قینقاع توهین به پوشش این زن مسلمان بود.

گزارش ام سلمه و عایشه از تغییر حجاب زنان انصار بعد از نزول آیه حجاب (۳۰ و ۳۱ نور) و جلباب (احزاب، ۵۹)، نمایانگر وجود پوشش در عصر نبوی است. بنا به نقل عایشه پس از نزول آیات حجاب، تغییر محسوسی در پوشش زنان مدینه اعم از انصار و مهاجر ایجاد شد. وی گوید وقتی آیه «وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ» (نور، ۳۱) نازل شد مردان انصار به سوی زنانشان شتافته و آیات را تلاوت کردند و از آن پس، زنان انصار بر سر خود پارچه‌ای از جنس پشم یا خز می‌انداختند.^۲ آلوسی این تغییر پوشش زنان را مربوط به پس از نزول آیه ۵۹ سوره احزاب می‌داند.^۳

گزارش‌های دیگری با همین مضمون از ام سلمه و دیگران در مورد تغییر پوشش زنان انصار پس از نزول آیه جلباب (احزاب، ۵۹) وارد شده است.^۴ ابن کثیر و ابن حجر عسقلانی این روایات را گردآوری و در آثار خود بیان می‌کنند.^۵ همچنین گزارش‌هایی با موضوع تذکر عایشه به برادرزاده و خواهر زاده‌اش برای تغییر پوشش پس از نزول آیات گزارش‌های دیگری با همین مضمون از ام سلمه و دیگران در مورد تغییر پوشش زنان انصار پس از نزول آیه جلباب (احزاب، ۵۹) وارد شده است.^۴ ابن کثیر و ابن حجر عسقلانی این روایات را گردآوری و در آثار خود بیان می‌کنند.^۵ همچنین گزارش‌هایی با موضوع تذکر عایشه به برادرزاده و خواهر زاده‌اش برای تغییر پوشش پس از نزول آیات حجاب وجود دارد.

در گزارش‌ها آمده است هنگامی که حضرت زهرا سلام الله علیها در پی احقاق حق خویش از فدک به سوی مسجد روان شد تا خطبه بخواند با پوشش کامل بود: «لَأَتَتْ خِمَارَهَا عَلَىٰ رَأْسِهَا وَ اَشْتَمَلَتْ بِجِلْبَابِهَا؛^۷ مقنعه بر سر کشید و پارچه‌ای بر سر خود

انداخت». نوع پوشش حضرت زهرا سلام الله علیها که در منابع متقدم ثبت شده نیز شاهدی بر حجاب ایشان است.

در خطبه ۲۲۹ نهج البلاغه در بحث بیعت مردم با امام علی علیه السلام و توصیف کیفیت هجوم آنان تعبیر «وَحَسَرَتْ إِلَيْهَا الْكِعَابُ؛^۹ و دختران جوان برای دیدن آن منظره - سربرهنه دوان به صحنه آمدند»^{۱۰} دیده می‌شود. این تعبیر در کنار تعبیری چون پاره شدن کفش امام علیه السلام به سبب هجوم مردم، افتادن عبا از دوش وی، پایمال شدن ناتوانان و سوار شدن بیماران بر دوش خویشان‌شان آمده است، که حکایت از وقوع امر غیرهنجار اجتماعی است. به عبارتی سر برهنه بودن دختران نوجوان در عصر امام علیه السلام امری ناهنجار و غیر مشروع است که امام علیه السلام برای نشان دادن هجوم شدید مردم به آن اشاره می‌کند. علامه جعفری در ترجمه این متن می‌نویسد: «شدت هجوم برای بیعت به گونه‌ای بود که ... حجاب از روی دختران افتاد».

برخی دیگر نیز می‌نویسند: «دختران جوان (شاید برای دیدن) سر برهنه به طرف آن دویدند».

سخنان حضرت زینب سلام الله علیها در اعتراض به یزید در شام: «...هَتَكْتَ سَتُورَهُنَّ وَ اَبْدَيْتَ وَجُوهَهُنَّ وَ يَصْفَحُ وَجُوهَهُنَّ الْقَرِيبُ وَ الْبَعِيدُ؛ ... آیا این از عدل و داد است که بدین وسیله حریم امنیّت و پرده کرامت آنان را کنار زنی و چهره هایشان را نمایان سازی؛ تا آشنا و بیگانه، مردم شهر و روستا، دور و نزدیک، ریشه دار و بی‌ریشه و تبار، بر آنان بنگرند و آنان در برابر دیدگان و تماشاگران باشند؟»^{۱۳} همچنین جمله «فَسَأَلْتُهُ النَّسْوَةَ أَنْ يَسْتَرْجِعَ مَا أَخَذَ مِنْهُنَّ لِيَسْتَبْرَأْنَ؛ و زنان -از عمر بن سعد- درخواست کردند آنچه از پوشش آن‌ها گرفته شده برگردانند تا خود را با آن بپوشانند»^{۱۴} و واژه‌هایی از این دست، موضوعیت پوشش را نشان می‌دهد زیرا اگر اهمیت نداشت و به عنوان یک نیاز طبیعی مطرح بود هرگز در گزارش‌ها به عنوان اعتراض منعکس نمی‌شد.

افزون بر گزارش‌های یادشده وجود تعبیرها، تشبیه‌ها و کنایه‌های ناظر به مفهوم پوشش در منابع متقدم، مهم‌ترین دلیل بر وجود حکم حجاب و التزام به آن در عصر نزول استبر اساس گزارشی که برادر «دِعْبِل خُزَاعِي» از امام رضا علیه السلام از جدش امام حسین علیه السلام نقل می‌کند، آن حضرت علیه السلام فرمود: غلام خواجه‌ای به خانه ما وارد شد و خواهرم سکینه، دختر علی علیه السلام آمد و با دیدن غلام بی‌درنگ موهایش را پوشاند. شخصی گفت: نیاز به این کار نیست چون این غلام، خواجه است. سکینه گفت: «به هر حال، او مرد است (گرچه) شهوت ندارد».^{۱۵} گزارشی مشابه را مسعودی به نقل از مدائنی آورده و گوید: «فاخته»، همسر معاویه بدون پوشش سر بوده و در برابر فردی خواجه، که همراه معاویه وارد خانه او شد، سرش را می‌پوشاند».^{۱۶} گر چه این دو گزارش سند مشخصی ندارد، اما در کنار دیگر گزارش‌ها دلالت بر پوشش موی سر در نیمه اول قرن اول هجری دارد.

احادیثی نیز وجود دارد که در پی بیان حکم شرعی حجاب است و برخی دیگر در پاسخ به پرسشگران از مسأله حجاب است. این احادیث نیز بیانگر پذیرش اصل حجاب در فرهنگ عمومی عصر نزول و عصر ائمه علیهم السلام است؛ به عنوان نمونه بر اساس روایاتی معتبر از امام کاظم علیه السلام و امام رضا علیه السلام: «دختران بعد از بلوغ باید سر و موی خود را در نماز و در برابر نامحرم بپوشانند و زنان نیز موظفند در برابر پسران بالغ همانند مردان سر و موی خود را بپوشانند».^{۱۷} و این بدان معناست که اصل مسأله حجاب و پوشش در عصر معصومان علیهم السلام کاملاً جا افتاده و رعایت می‌شده است و مردم تنها دغدغه فهم جزئیات و محدوده حجاب را داشته‌اند. دغدغه‌هایی چون میزان پوشیدگی سر برای زنان سالخورده، کنیزان و یا افراد بیمار و یا مواردی که سهواً پوشش آنان کنار می‌رود.

حجاب در عصر حاضر

حجاب از احکام ضروری اسلام است. هیچ مسلمانی نمی تواند در آن تردید کند زیرا قرآن و حدیث و جوب حجاب را بیان نموده است حتی فقهای شیعه و سنی بر طبق قرآن و حدیث فتوی و جوب حجاب دادند. حجاب فقط مختص به اسلام نیست در ادیان و ملیت دیگر هم وجود دارند، امروز جامعه ما بر این امر عمل کم پیدا است متأسفانه خیلی کم رعایت می شود. قبلاً رعایت حجاب محوریت بسیار ویژه ای برخوردار بود که با از بین رفتن آن سایر معیارهای حجاب و عفت هم به سرعت کم رنگ شدند؛ در مرحله نخست چادرها جای خود را به مانتوهای بلند و مقنعه دادند، سپس مانتوها روز به روز تنگتر و کوتاهتر شدند تا این که به تدریج دیگر تفاوت چندانی با بلوز و شلوار نمی کنند، و مقنعه‌ها هم تبدیل به روسری‌های رنگارنگ شده، روز به روز موها هر چه بیشتر از جلوی سر و انتهای روسری‌ها نمایان تر شدند، و سایر معیارهای حجاب و عفت هم همچین، روز به روز سست تر و سست تر گشتند.

اینجا ما وضعیت حجاب ایران در زمان عصر بررسی خواهیم نمود، زیرا که ایران کشور اسلامی است و همه قوانین و احکام اسلامی اجرا می شود و یکی از قوانین حکم اسلام رعایت حجاب است و متأسفانه در چند روز اخیر دشمنان اسلام دنبال برداشتن حجاب از زنان مسلمانان و عادی نمودند بی حجابی در جامعه هستند.

حجاب در ایران

یکی از مهمترین دغدغه‌های نظام جمهوری اسلامی، گسترش فرهنگ ناب محمدی (ص) در جامعه بوده و هست. حجاب در اسلام یک وظیفه‌ای است بر عهده زن نهاده شده که در معاشرت و برخورد با مرد باید کیفیت خاصی را در لباس پوشیدن مراعات کند. این وظیفه نه از ناحیه مرد بر او تحمیل شده است و نه چیزی است که با حیثیت و کرامت او منافات داشته باشد و یا تجاوز به حقوق طبیعی او که خداوند برایش خلق کرده است محسوب شود اگر رعایت پاره‌ای مصالح اجتماعی، زن یا مرد را مقید سازد که در معاشرت روش خاصی را اتخاذ کنند و طوری راه بروند که آرامش دیگران را بر هم نزنند و تعادل اخلاقی را از بین نبرند چنین مطلبی را " زندانی کردن " یا " بردگی " نمی‌توان نامید و آن را منافی حیثیت انسانی و اصل " آزادی " فرد نمی‌توان دانست. در کشورهای متمدن جهان در حال حاضر چنین محدودیتهائی برای مرد وجود دارد. اگر مردی برهنه یا در لباس خواب از خانه خارج شود و یا حتی با پیژامه بیرون آید، پلیس ممانعت کرده به عنوان اینکه این عمل برخلاف حیثیت اجتماع است او را جلب می‌کند. هنگامی که مصالح اخلاقی و اجتماعی، افراد اجتماع را ملزم کند که در معاشرت اسلوب خاصی را رعایت کنند مثلاً با

لباس کامل بیرون بیایند، چنین چیزی نه بردگی نام دارد و نه زندان، و نه ضد آزادی و حیثیت انسانی است و نه ظلم و ضد حکم عقل به شمار می‌رود برعکس، پوشیده بودن زن - در همان حدود یک‌هاسلامتعیین کرده است -

موجب‌کرامت و احترام بیشتر او است، زیرا او را از تعرض افراد جلف و فاقداخلاق مصون می‌دارد.

پس از انقلاب هم انقلابیون در صدد ترویج، تعمیق و گسترش آن باشند. بنا بر این حجاب به عنوان امری ضروری تلقی شد و رعایت آن الزامی گردید. این مسئله اعتراضات اندکی را در پی داشت و برخی از اقلیت‌ها و گرایش‌های لائیک و ضد دین، به اعتراض و راهپیمایی بر ضد آن دست زدند که با عکس‌العمل مردم و خصوصاً زنان انقلابی و محجبه مواجه شد و نهایتاً با حضور مردم در انتخابات و رأی دادن به جمهوری اسلامی، به تدریج حجاب در همه جامعه فراگیر شد. ۱۹

امروز مسئله‌ی بدحجابی که تا حدی مرتفع شده، هر از گاهی افکار عمومی و مسئولان را به خود متوجه می‌کند؛ تا آن که نفوذ و رشد اندیشه‌های فمینیستی در جامعه‌ی ایران قوت می‌گیرد. با روی کار آمدن دولت سازندگی، سیاست‌های فرهنگی - اجتماعی جامعه، مسیر دیگری را می‌پیماید. از سوی دیگر، دولت‌های غربی از ابتدای دهه‌ی هفتاد با برنامه‌ریزی دقیق و پیچیده برای تهاجم فرهنگی در ایران، زمینه‌ی بدحجابی در بستر جامعه را فراهم می‌کنند که بر همین اساس، در سال ۱۳۷۱ مسئله‌ی مانتو یا چادر در محافل مختلف طرح می‌شود. هرچه به سال‌های پایانی دولت سازندگی نزدیک‌تر می‌شویم، شیب بدحجابی در جامعه تندتر می‌شود و دختران بیش‌تر به سمت مدگرایی حرکت می‌کنند (دیده بان، ۱۳۹۳). این امر با روی کار آمدن دولت اصلاحات، طرح شعار آزادی و تفاسیر نادرست از آن (تفاسیر سکولار)، با توسعه‌ی بدحجابی ادامه می‌یابد؛ به گونه‌ای که اعتراض‌های فراوانی به این امر شکل می‌گیرد؛ اما ره به جایی نمی‌برد. شورای عالی انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۸۲ برای مرهم نهادن بر زخم سرگشاده‌ی بدحجابی، طرحی را با عنوان «توسعه‌ی حجاب و عفاف» به تصویب می‌رساند؛ طرحی که به دنبال احیای پوشش اسلامی در تمامی مراکز دولتی و غیردولتی است. هنوز جامعه رعایت حجاب می‌کنند اما در بعضی از مناطق ایران بدحجابی رایج یافته است، زنان و دختران امروزه فکرشون اینه در حجاب زندگی کردن سخت است در حالیکه که در بی حجابی سخت است توجه عموم مردم بر آن خانم است و مردم راحت ندارند. با حجاب‌کار می‌کنند خانمه‌ها در عصر حاضر دشمن اسلام اینقدر بر بی حجابی شدند کار کرده که متأسفانه بی حجابی در ایران عادی شده و الان دیده می‌شود که زنان توخیابان بی حجاب راه می‌روند حتی دیگران را به طرف بی حجابی دعوت می‌کنند ولی اینطور نیست که همه حجاب نمی‌کنند، در مقابل اینها خانم‌های هستند که خوب حجاب می‌کنند و نقش قدم سیده زینب سلام الله علیها را ایفا می‌کنند.

حجاب برتر در آیات

پوشش، حجاب که اسلام برای زن مقرر کرده است بدین معنی نیست که از خانه بیرون نرود. زندانی کردن و حبس زن در اسلام مطرح نیست، بلکه اینست که زن در معاشرت خود با مردان بدن خود، زیورالات خود، را بپوشاند و به جلوه گری و خودنمایی نکتند و صوت خود را هم جلوی نامحرم نازک نکند. اسلام چادر را برترین حجاب قرار داده چنانچه در آیات و روایات آمده. اولین آیه خطاب به زنان پیغمبر با این جمله آغاز می شود: یا نساء النبی لستن کاحد من النساء یعنی شما با سایر زنان فرق دارید. اسلام عنایت خاصی داشته است که زنان پیغمبر چه در زمان حیات آن حضرت و چه بعد از وفات ایشان، در خانه های خود بمانند، و در این جهت بیشتر منظوره های اجتماعی و سیاسی در کار بوده است. قرآن کریم صریحا به زنان پیغمبر می گوید:

قرآن کریم سه گونه حجاب بیان کرده حجاب پوششی، حجاب گفتاری و حجاب رفتاری.

۱. حجاب پوششی: «... قل لازواجک و بناتک و نساء المؤمنین یدنین علیهن من جلابیبهن...» ای پیامبر! به همسران و دخترانت و زنان مؤمنان بگو: «جلابباها [روسری های بلند] خود را بر خویش فروافکنند.» در این آیه ی شریفه - بی آن که خداوند، حد و اندازه و ریز مسائل حجاب و پوشش را بیان کند - دستور می دهد که پوشش و فرو انداختن چادر یا روسری های خانواده ی پیامبر (ص) و سایر مؤمنین به گونه ای باشد که مانع جلب نگاه ها و آزارها شود در سوره ی مبارکه ی نور، بخش دیگری از پوشش و حجاب را برای بانوان مسلمان یادآور شده است: «ولا یدین زینتهن الا ما ظهر منها و یضربن بخمرهن علی جیوبهن» و زینت خود را - جز آن مقدار که نمایان است - آشکار ننمایند و (اطراف) روسری های خود را بر سینه خود افکنند.» در اینکه مقصود از «زینت» چیست، تفاوت هایی در دیدگاه های مفسران به چشم می آید، چنانکه بعضی زینت پنهان را به معنی زینت طبیعی (اندام زیبای زن) گرفته اند، در حالی که کلمه «زینت» به این معنی کمتر اطلاق می شود. بعضی دیگر آن را به معنی «محل زینت» گرفته اند، زیرا آشکار کردن خود زینت مانند گوشواره و دستبند و بازوبند به تنهایی مانعی ندارد، اگر ممنوعیتی باشد مربوط به محل این زینتها است، یعنی گوشها و گردن و دستها و بازوان. بعضی دیگر آن را به معنی خود «زینت آلات» گرفته اند، ولی در حالی که روی بدن قرار گرفته، و طبیعی است که آشکار کردن چنین زینتی توام با آشکار کردن اندامی است که زینت بر آن قرار دارد. به گفته برخی محققان حق این است که ما آیه را بدون پیشداوری و طبق ظاهر آن تفسیر کنیم که ظاهر آن همان معنی سوم است و بنا بر این زنان

حق ندارند زینت‌هایی که معمولاً پنهانی است آشکار سازند هر چند اندامشان نمایان نشود و به این ترتیب آشکار کردن لباس‌های زینتی مخصوصی را که در زیر لباس عادی یا چادر می‌پوشند مجاز نیست، چرا که قرآن از ظاهر ساختن چنین زینت‌هایی نهی کرده است.

۲. حجاب گفتاری: دستور دوم خداوند درباره‌ی حجاب، به شیوه‌ی مخصوصی از سخن گفتن و کارکرد آن در تعامل اجتماعی زنان، نظر دارد و بی آن که از واژه‌ی حجاب استفاده کند: «... فلا تخضعن بالقول فیطمع الذی فی قلبه مرض و قلن قولا معروفا» «... پس به گونه‌ای هوس‌انگیز سخن نگویند که بیماردلان در شما طمع کنند و سخن شایسته بگویند» آیه‌ی شریفه - با پیش فرض مشروعیت و روا بودن اصل سخن گفتن زن با مرد نامحرم - سخن گفتن زنان با مردان نامحرم را به دو گونه تقسیم کرده است؛ قسم نخست، سخن گفتن معمولی و متعارف است که در آن هیچ تغییری در آهنگ و طنین صدای زن، رخ نمی‌دهد و نیز واژه‌ی مورد استفاده از واژه‌های معمول و متعارف فراتر نمی‌رود و قسم دوم؛ اینکه سخن گفتنی که در آن واژه‌ها به گونه خاصی لطیف و تحریک آمیز انتخاب شده و یا با لحن و طنین خاصی ادا می‌شود. قرآن کریم، از شیوه‌ی دوم، نهی کرده است و دلیل آن را چنین بیان کرده است که سخن گفتن متعارف و معمولی از طمع و انگیزش هوس افراد مریض و بیمار دلی که با احساس هر نشانه و زمینه‌ای، در پی بهره‌جویی و کامجویی برمی‌آیند، جلوگیری می‌کند.

۳. حجاب رفتاری: پاره‌ای از رفتارها در تعامل و معاشرت زنان و مردان چنان است که پیام‌های ویژه‌ای را در دو سوی طهارت و پاکی و یا انحراف و آلودگی، برای طرف مقابل به همراه دارد. در قرآن کریم نمونه‌هایی از این گونه رفتارها یاد شده و مسلمانان به ویژه بانوان مسلمان - که شیوه‌های رفتاری آنان حساسیت بیشتری را سبب می‌شود - دستور داده شده که از چنان شیوه‌های رفتاری بپرهیزند. که از جمله‌ی آنها «خودنمایی» است. «ولا تبرجن تبرج الجاهلیة الاولى...». «و همچون دوران جاهلیت نخستین (در میان مردم) ظاهر نشوید.» علامه طباطبایی در توضیح معنای «تبرج» می‌فرماید: «تبرج، خود را نشان دادن برای مردم است، بدان سان که ساختمان‌های رفیع در چشم بینندگان، خودنمایی می‌کنند.» براین اساس، زنان مسلمان باید در معاشرت‌ها و رفتارهای خود چنان رفتار کنند که نگاه هوس‌آلود دیگران را جلب نکرده و زمینه‌ی مزاحمت و فساد، فراهم نیاید.

حجاب برتر در سیره حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها

روایاتی که از حرکت فاطمه (س) و زینب (س) و برخورد زنهای مسلمان سخن می گوید، و روایاتی که سعادت زن را در این می داند که با مرد برخوردی نداشته باشد.

زن به خاطر اینکه استعدادهای انسان را به خود جذب نکند، و خودش را ضایع نکند خود را می پوشاند. و حرکت و صدایش را کنترل می کند. همان زن، هنگامی که می بیند باید حرف بزند و بیرون بیاید، حرف می زند، و بیرون می آید و همانطور که فاطمه (س) معتقد است سعادت زن در این است که کسی او را نبیند، و او هم کسی را نبیند، وقتی می بیند، حق در خطر است، بیرون می آید و فریاد می زند. و آنگاه که از علی (ع) و از اسلام دفاع می کند، کسی را به خودش جذب نمی کند که به حق دعوت می کند. زمانی که سکوت فاطمه (س) حق را از بین می برد، فاطمه (س) حق ندارد ساکت باشد، و وقتی حرف زدنش، دلی را می لرزاند، فاطمه (س) حق ندارد بلند حرف بزند. که دستور است: "حرفهایتان را نرم بیرون نریزید، تا آن دلی که بیمار است نلرزد." وقتی چادر زینب (س) را برمی دارند و او را در مسیر می آورند زینب (س) زنی نیست که دیگران را مجذوب کند. اینها هنگامیکه پوشش هایشان به غارت رفته بود هیچکسی را به خود جذب نمی کردند. اما کسانی هستند که حجاب برایشان زینت است. زینتی که پستی و بلندیهایشان را نمی پوشاند و زیبایی هایشان را بیرون می اندازد. خود پوشش برایشان زینت شده، و حال آنکه دستور این بود که زینت هایتان را بپوشانید. "و لا یبدین زینتهن"

حضرت موسی بن جعفر (ع) از پدران گرامیش از حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) نقل فرمود که: روزی شخص نابینایی اجازه ورود خواست. حضرت فاطمه (س) برخاست و چادر به سر کرد. رسول خدا (ص) فرمود: «چرا از او رو می گیری، او که تو را نمی بیند؟» حضرت فاطمه پاسخ داد: «او مرا نمی بیند، اما من که او را می بینم. و او اگر چه مرا نمی بیند ولی بوی مرا که حس می کند.»

ویژگی حجاب برتر

با توجه به مطالب فوق می توان گفت: از نظر اسلام و بر طبق آموزه هایی که از آیات قرآن و روایات مربوط به حجاب به دست می آید؛ داشتن حجاب دارای شرایط و ویژگی هایی است که این شرایط را می توان در چهار مورد دسته بندی کرد.

۱. (از لحاظ قد) کوتاه نبودن و سرتاسری بودن: تمام بدن باید پوشیده باشد مگر صورت و دو دست تا مچ آن. بنابراین باید پاها، گردن، موها و ... پوشیده باشند. جواهرات و زیور آلات نیز نباید

معلوم باشند و باید آنها را پوشانند؛ مگر آنچه که ظاهر بودن آنها عرف باشد مثل حلقه ی نامزدی، انگشتر عقیق و ...

۲. گشاد و آزاد بودن: چادر و بطور کلی پوشش بدن باید به اندازه ی کافی گشاد باشد بطوری که شکل و اندازه ی اندام بدن معلوم نباشد، حتی در مورد پاها؛ لباس یا شلوار نباید تنگ و چسبان باشند.

۳. ضخیم بودن: لباس باید به اندازه ی کافی ضخیم و کلفت باشد بطوری که اگر لباس زیر آن (اگر مناسب نیست)، نباید معلوم باشد. بنابراین خیلی از چادر های توری و نازک که زیر آنها معلوم هست، پوشش کامل بحساب نمی آیند! و باید از این جهت نیز دقت کافی داشت.

۴. مدل و استایل آن: لباس ها و چادر نباید دارای رنگ خاص، طرح و مدل خاص و همچنین سبک بخصوصی باشند که جلب توجه کنند و هدف از داشتن حجاب را که همان حفظ عفت و حیاء است را زیر سوال ببرند. بنابراین باید از لباس و چادر هایی با رنگ های جلف و زنده ، طرح های فانتزی و لوس پرهیز کرد. و بعلاوه باید از پوشیدن لباس هایی که مخصوص جنس مخالف است و به اصطلاح پسرانه و یا مردانه است و همچنین لباس هایی که نشانه ی مذهب و فرقه ی خاص دیگری است نیز باید اجتناب کرد.

نتیجه گیری

حجاب در معنی مختلف کاربردی دارد، مثلاً چادر، روسری، جلاباب، خمار و غیره....

از آیات و روایات اسلامی واضح شد حجاب برتر کدام است و حجاب فقط از اسلام مخصوص نیست. غیر مسلمانان هم حجاب می کنند ولی ی که اسلام گفته و حجاب آنها فرق دارد. قبل از اسلام هم حجاب داشته در دین یهود، مسیح و زرتشت هم تاکید شده.

پوششی برای بانوان مناسب است که موجب جلب توجه نشود و تمام بدن و برجستگیهای آن را کاملاً بپوشاند و این مصداق همان حجاب اسلامی یعنی چادر حجاب برتر یا مانتوی بلند و گشاد است.

منابع و ماخذ

۱. قران کریم

۲. تفسیر نمونهناصر مکارم شیرازی

۳. تفسیر المیزانعلامه طباطبایی

۴. مجموعه آثار مرتضی مطهری، ج ۱۹، ص ۴۲۹-۴۳۰
۵. جمهره الغه محمد ابن دريد (واژه حجب)
۶. مسأله حجاب مرتضی مطهری، ج ۱، ص ۱۳۷۳، ۱۷۳
۷. شرح و تفسیر لغت قرآن، بر اساس تفسیر نمونه، خلیل فراهدی، ص ۴۴۹، مشهد ۱۳۷۲
۸. مجله معارف اسلامی، تابستان، ۱۳۸۸، شماره ۶
۹. مقاله حجاب در اسلام، ابوالقاسم اشتهازدی، ص ۵
۱۰. مسله حجاب مرتضی مطهری، ص ۲۱
۱۱. مقاله حجاب در عصر پیامبر ص، دارالکتاب اسلامی، چاپ چهارم، ۱۴۰۷
۱۲. مجله حوراسال، ۱۳۸۵، شماره ۲۳
۱۳. مجله پیام زنسال، ۱۳۹۳، شماره ۲۴
۱۴. بحار الانوار علامه مجلسی، ج ۴۳، ص ۱۹۱
۱۵. ویل دورانت تاریخ تمدن، ص ۶۲، ج ۱۲، ۱۳۹۹ تهران
۱۶. [www.alzoha531.blogfa.com,post82](http://www.alzoha531.blogfa.com/post82)
۱۷. [article.tebyan.net,user article,Ampshow,86599](http://article.tebyan.net,user%20article,Ampshow,86599)
۱۸. <https://hawazah.net>
۱۹. ترکاشوند، امیر، حجاب شرعی در عصر پیامبر، ص ۵۸۱-۵۶۲، چ ۱۳۹۰
۲۰. خبرگزاری مهر، تاریخ انتشار ۱۳۹۱، تهران